

УДК 634.0.61

Т.Б. Харченко, канд. екон. наук,
Ю.А. Сагайдак, канд. екон. наук,
Київського національного
університету імені Тараса
Шевченка

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК РИНКУ ЕКОЛОГІЧНИХ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

У статті визначені особливості локальних екологічних ринків, зокрема Карпатського регіону, показано їх формування та проблеми функціонування. Обґрунтовані перспективи щодо розвитку екологічного туризму у Карпатському регіоні.

Ключові слова: стійкий розвиток, екологічні товари і послуги.

The article is dedicated to the specialties of the local ecological market (Carpathian region), their formation and problem. The perspectives of ecological tourism in Carpathian region are theoretically substantiated.

Key words: sustainable development, ecological consumers and services.

Вступ. Основним завданням щодо забезпечення стійкого розвитку є регулювання ринкових відносин з метою раціонального природокористування, збереження навколишнього природного середовища, зменшення антропогенного впливу та навантаження. У зв'язку з цим необхідно в економічних розрахунках враховувати екологічну складову, тобто включати вартість природних об'єктів та природоохоронних заходів. Одним з підходів до вирішення даної проблеми є оцінка природно-ресурсного потенціалу регіонів та розвиток на її основі ринку екологічних товарів і послуг.

Актуальність теми зумовлена недосконалістю організаційно-економічного механізму стійкого розвитку, відсутністю єдиної методики економічної оцінки природних факторів та природно-ресурсного потенціалу регіонів, країни; ринки екологічних товарів і послуг не розглядаються як потенційно привабливі для інвестування.

Питанням дослідження еколого-економічних проблем присвячено праці вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема, Аурова В.В., Гайнріха Дігера, Гергта Манфреда, Дорогунцова С.І., Колотила Д.М., Мельника Л.Г., Мусієнка М.М., Серебрякова В.В. та інших. Проте недостатньо уваги приділено проблемам формування та розвитку ринків екологічних товарів і послуг, їх перспективам.

Постановка завдання. Метою даної статі є обґрунтування теоретичних основ та практичних рекомендацій щодо формування та розвитку ринків екологічних товарів і послуг в контексті забезпечення стійкого розвитку територій.

Для вирішення поставленої проблеми необхідно дослідити теоретичні підходи до формування та розвитку ринку екологічних товарів і послуг, розробити науково-практичні рекомендації щодо ефективного використання природно-ресурсного потенціалу країни. Об'єктом дослідження є регіональний ринок екологічних товарів та послуг, зокрема, Карпатський район.

Результати. Останнім часом все частіше піднімаються питання стійкого розвитку, охорони навколишнього середовища, збереження довкілля для майбутніх поколінь. У світлі останніх подій, природних катаклізмів суспільство звертає увагу на залежність людини і природи, їх тісний симбіоз, задумується над екологічними проблемами та ними наслідками, які виникають. Велика кількість науковців працюють над подоланням наслідків природних катаклізмів, їх попередженням та оцінкою. Україна знаходиться в епіцентрі цих подій. Країна більше двох десяти років потерпає від згубних наслідків Чорнобильської катастрофи, має нерозвинуту законо-

давчу базу природоохоронної діяльності. Тут мало використовуються енергозберігаючі технології, низька екологічна культура, не вистачає кваліфікованих кадрів. Має також місце тенденція до використання території України для переробки та захоронення небезпечних для оточуючого середовища матеріалів і речовин. Нині в країні налічується понад 160 тис. га земель, зайнятих під нагромадження відходів, обсяг яких перевищує 5 млрд тонн.

З огляду на це пріоритетними стають питання зміни ставлення до оточуючого середовища, формування екологічно свідомого суспільства, нових підходів, принципів та завдань екологічної політики. Відповідно сучасним стандартам, стратегічні дії щодо розвитку держави повинні включати в себе вимоги охорони довкілля. Інтеграція екологічної політики до всіх галузей економіки є необхідною умовою переходу України до екологічно збалансованого розвитку.

У зв'язку з цим необхідно зазначити, що якість навколишнього середовища є важливим благом, споживачем якого є населення та промисловість певної території, а також фактором забезпечення стійкого розвитку економіки регіону на перспективу. Для характеристики стану довкілля регіону можна використовувати певні екологічні показники, наприклад, рівень використання та забрудненості території. Природний капітал за своєю суттю виконує три основні функції. По-перше, забезпечує природними ресурсами виробництво товарів та послуг. По-друге, екосистемну функцію, тобто забезпечення природою регулюючих функцій (наприклад, регулювання температурного режиму). По-третє, формування естетичних, культурних цінностей. Засобом реалізації останньої функції є пізнавальний та екологічний туризм, що розвивається у Карпатському регіоні.

Україна є однією з небагатьох країн, що має значний природно-ресурсний потенціал. Загальна територія земельного фонду становить 60,4 млн. га. За статистичними даними станом на 1 січня 2009 р. структура земельного фонду держави мала такі показники: сільськогосподарськими землями охоплено — 71,3 % території України, з них сільськогосподарських угідь 71,0 %. Частка лісів та інших вкритих лісом територій становить 17,5 % території країни, забудовані землі — 4,1 % [6, с. 71]. Місцеві водні ресурси, тобто ті, що формуються у межах України, становлять 52,4 км³ у середній за водністю рік. Україна має також ресурси підземних вод. Загальна кількість прогнозних експлуатаційних ресурсів підземних вод на території країни становить 57,2 млн м³ на добу, з яких затверджено 15,7 млн м³ на добу. Україна належить до провідних мінерально-сировинних держав світу. В її надрах відкрито близько 8 тис. родовищ понад 90 видів корисних копалин, виявлено близько 20 тис. рудопроявів з 200 видами мінеральних ресурсів. За запасами й видобутком залізних, марганцевих, титан-цирконієвих руд і багатьох видів неметалевої сировини Україна донедавна посідала провідне місце серед країн світу. Це забезпечувало близько 5 % світового видобутку корисних копалин і продуктів їхньої переробки на суму понад \$20 млрд. [4].

Крім того, Україна має великі рекреаційні ресурси, до яких належать географічні об'єкти, що використовуються чи можуть бути використані для відпочинку, туризму, лікування, оздоровлення населення. Рекреаційні ресурси поділяють на природні та соціально-економічні. Природні рекреаційні ресурси — це природні умови, об'єкти, явища, які сприятливі для рекреації — відновлення духовних і фізичних сил, витрачених під час праці, навчання, творчості. Природні рекреаційні ресурси України різноманітні. Україна має прекрасні умови для організації відпочинку на берегах і лиманах Чорного та Азовського морів, водоєм і річок, у Кримських горах та Українських Карпатах. Соціально-економічні рекреаційні ресурси включають в себе культурні об'єкти, пам'ятки архітектури, історії, археологічні стоянки, етнографічні музеї, місця, пов'язані з життям видатних учених, письменників, політичних діячів. [5].

Карпатський рекреаційний район має загальнодержавне і міжнародне значення. Його площа становить 56,2 тис. кв. км, населення 6,6 млн. чол. Тут зосереджено понад 800 мінеральних джерел, з яких 50% у Закарпатській області, 30% всіх пам'яток історії та культури. Основними вузлами є Львів, Ужгород, Чернівці, Івано-Франківськ, Мукачеве, Коломия, Яремче, Косів, Трускавець, Моршин, Свалява. У районі розташовані великі масиви лісів.

У Карпатському регіоні можна виділити декілька рекреаційних районів з різною спеціалізацією, ступенем освоєння, перспективами розвитку, значенням їх для народногосподарського комплексу як регіону, так і України в цілому. Найрозвинутішими у туристичному плані є Славсько-Сколівський, Прикарпатський, Львівський, Рахівсько-Ясиннянський, Воловецько-Міжгірський, Свалявсько-Мукачівський, Яремчансько-Ворохтянський рекреаційні райони. Основними видами рекреаційної діяльності є санаторно-курортне лікування, зимові види спорту та відпочинку, пізнавальний туризм. У гірських та передгірських районах Закарпатської області, особливо біля Сваляви, є значні запаси вуглекислих вод, на базі яких працює декілька курортів. Поблизу села Синяк є родовища сульфідних вод, а хлоридно-натрієві води розвідано в Усть-Чорній. Різноманітними мінеральними водами багата Львівська область. Цінні всесвітньо відомі гідрокарбонатно-сульфатні, кальцієво-магнієві, сульфатні, натрієво-кальцієві води є у Передкарпатському районі, зокрема в Трускавці та Східниці. На незначній відстані від Трускавця, у Моршині, розвідані й широко використовуються сульфатно-хлорні, натрієво-магнієво-кальцієві води. На північ від Львівського Передкарпаття зосереджені відомі сульфідні води в Любені Великому і Немирові. Такі води, а також грязі, є на півночі Івано-Франківської області в с. Черче. Усі ці ресурси мінеральних вод мають лікувальне значення [5]. Ученими визначено, що використання 1 м³ мінеральних вод для лікувальних цілей може дати економічний ефект до 4030 доларів за м³. Використання цих же ресурсів у промисловості дає ефект, нижчий на два-три порядки [2]. При аналізі використання лісових ресурсів, якими також багатий регіон, доведено, що ефект від застосування лісів природних зон у рекреаційних цілях удвічі вищий, ніж від вирубування для заготівлі деревини в розрахунку на один гектар лісу.

Рекреаційні ресурси району використовуються недостатньо. Вигідне географічне положення України, цінні рекреаційні ресурси, екологічно чисте природне середовище дозволяють сформувати у даному регіоні ринки екологічних товарів і послуг європейського значення. Проте такі заходи потребують суттєвої фінансової підтримки з боку держави, пошуку інвесторів. Першочерговим завданням держави стосовно Карпатського регіону є зменшення антропогенного навантаження на довкілля. Функціонування гірничо-хімічної та нафтопереробної промисловості у містах Дрогобич, Борислав, Стебник, Трускавець ставлять під загрозу розвиток курортного господарства. Аналогічна ситуація виникла і у межах Львівсько-Волинського вугільного басейну, у зонах впливу Явірського ВО «Сіра», Калуського ВО «Оріана». Карпатський регіон особливо турбує забрудненість цjanідами важких металів водних артерій Європи — Тиси та Дунаю. До того ж частішають катастрофічні паводки, які завдають величезних матеріальних збитків, забирають людські життя, а селі несуть загрозу населеним пунктам тощо.

Незважаючи на свою соціально-гуманну роль, і сам туризм впливає на екологію. Зменшення впливу індустрії туризму на екологію регулюється на державному та міжнародному рівнях за рахунок екологічної просвіти, обмеження рекреаційно-туристичного навантаження на природні ресурси, податкового регулювання. Таким чином, просторова специфіка розміщення природно-ресурсної бази у Карпатському регіоні вимагає не уніфікованого, а територіальне диференційованого підходу до планування перспектив її освоєння.

Висновки. Аналіз природно-ресурсного потенціалу Карпатського регіону засвідчив, що саме тут може бути сформований ефективно діючий ринок екологічних

товарів і послуг, зокрема ринок екологічного туризму. За умови застосування виваженої економічної політики можна забезпечити сталі зростання та прогрес у соціально-економічному житті регіону. Потенціал регіону використовується недостатньо, але головним завданням політики розвитку даної місцевості має бути збереження унікальної природи та екологічного феномену території. Враховуючи наявний в регіоні природний, економічний, науковий і технічний потенціал, його історичні та географічні особливості, стратегічна мета перспективного розвитку території полягає в тому, щоб на основі оптимального використання природних, матеріально-технічних, трудових, інтелектуальних ресурсів створити ефективну економічну систему ринкового типу, яка забезпечить матеріальний добробут населення та екологічну безпеку краю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Екологія та природні багатства України: Загальноукраїнський проект. — К.: Новий світ, 2004. — 320 с.
2. Морехозяйственный комплекс: В 2 т./ Под ред. Б.В.Буркинського и др. — К.: Наукова думка, 1991. — Т.1. — 349 с.
3. Мусієнко М.М., Серебряков В.В. Екологія. Охорона природи: словник-довідник. — К.: Знання; КОО, 2007. — 624 с.
4. Національна екологічна політика України: стратегічні оцінки і рекомендації // Голова редакційної групи В.Шевчук / Міністерство охорони навколишнього природного середовища України. Програма розвитку ООН. Глобальний екологічний фонд. — К., 2007. — 57 с.
5. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія. — К.: Центр навч. літ-ри, 2007. — 312 с.
6. Сільське господарство України. Статистичний збірник. За ред. Ю.М. Остапчука, К., 2010. — 375 с.

j_sagaydack@ukr.net, t_kharchenko@ukr.net

Надійшла до редколегії 15.04.2011 р.